

STARA MESTNA JEDRA IN PROSTORSKO PLANIRANJE

Zadnja leta pri nas precej pogosto beremo o problemih starih mestnih (in splošno naselbinskih) jeder, vendar moramo priznati, da je takšno pisanje velikokrat zelo različno usmerjeno in tudi enostransko.

Eden od ekstremov, ki se seveda izraža tudi v praksi, izvira iz brezobzirne zahteve po modernizaciji, ki uvaja povsem nova, staremu ambientu neustrezna merila. V taki usmeritvi se zagovarjajo in uresničujejo zahteve po speljavi prometa ne glede na posebne okoliščine, uveljavljajo se predimenzionirane stavbne enote brez zveze z možnostjo tudi najrahljše uskladitve s starimi kvalitetami, izvajajo se lokacijsko dvomljive funkcionalne rešitve in podobno. Ponekod je taka modernizacija za vsako ceno radikalno načela cela mesta, drugod posamezne ambiente ali pomembne spomenike. Rezultati take usmeritve, tudi če niso izvedeni do najradikalnejših posledic, redno vodijo do razvrednotenja starega ambienta, ki v tako reševanem sklopu nujno fungira le še kot kuriozum in ne več z močjo polnovrednega kompleksa.

Druga skrajnost, ki se kljub vsaj prizadevnosti največkrat kaže kot statična prvina in v očeh programistov tudi kot zaviralen moment, je sistem dosedanjih spomeniških elaboratov. Statična je ta prvina namreč vse dotlej, dokler ne najde svojega upravičenega mesta v okviru enotno usmerjenega prostorskega programa s tisto dinamiko, ki upravičuje in omogoča maksimalno vitalnost starega jedra v sklopu širšega organizma. Da je to resnica, najbolj dokazujejo težave regeneracijskih planov in posegov tudi tam, kjer spomeniška služba sama operira v takem jedru, toda brez zadostne in zadosti odločilne povezave s prizadevanjem urbanistične službe v celotnem mestnem organizmu.

Znano je sicer, da pri sprejemanju odločitev o pomembnih orientacijah sodelujejo načelna stališča, ki presegajo kompetence tako splošne urbanistične službe kakor spomeniške službe posebej. Vendar nas dosedanja praksa dovolj jasno opozarja, da je velik del krivde pri enostranskih sklepih treba iskati v zelo pomanjkljivi koordinaciji obeh služb, zaradi česar zelo redko prihaja do strokovno pretehtanih in argumentiranih enotnih stališč.

V zadnjih letih smo bili pogosto priče poskusom, da bi vzpostavili tesnejše kontakte. Kot pozitivne momente je treba v tej smeri ugotoviti jasno nakazane pobude znotraj obeh služb. Tako od splitskega posvetovanja konservatorjev slišimo govoriti o aktivnem spomeniškem varstvu, kar naj bi pomenilo prebitje okvirov dosedanje prakse ločenih analiz in programiranj, saj je v navedenem terminu zajeto spoznanje, da se spomeniška služba ne more zadovoljiti zgolj z ugotovitvami in togimi normami, ki na tihem predpostavljajo status quo kot neomejen princip.

Po drugi strani smo bili priča iniciativi urbanistične službe, da bi sama zajela tudi spomeniški kompleks programiranja ter s tem skušala nadomestiti pomanjkljivo koordinacijo. Toda taka praksa ni niti postala pravilno niti sama po sebi ne rešuje problema. Perspektivna orientacija danes očitno vodi v razvijanja specializiranih služb ter hkrati v njihovo maksimalno koordinacijo, ki ji more biti cilj poenotenje gledišč. V obeh smereh se potrebni še resni napor, zakaj daleč smo še do stanja, ki bi ga mogli oceniti za zadovoljivo. Medtem ko je namreč urbanistična služba do neke mere že razvila svoj aparat ter se pri tem opira na mrežo projektantskih organizacij in vrh tega razpolaga z inšpekcijsko službo, je stanje v spomeniški službi znatno manj zadovoljivo. Niti temeljna mreža zavodov še ni izpeljana in maloštevilni kadri so z nekaterimi posli zaposleni domala v isti meri kakor številnejši v urbanistični službi.

Naloga, kako izpopolniti aparat spomeniške organizacije, je deloma odvisna

od posebnih nalog te službe, ki jih ne opravljajo nobene druge in ki terjajo specializacijo, prav tako pa tudi od premisleka, kaj bi bilo mogoče in treba doseči brez njenega pretiranega razvejanja. To velja zlasti za obravnavo urbanih kompleksov, med katerimi spomeniško službo nujno posebej zadevajo in zanimajo stara mestna jedra kot najrazvitejše in redno tudi najbolj občutljive historične naselbinske tvorbe. Ta jedra namreč niso le historični dokumenti, marveč v največ primernih tudi oblikovana izhodišča razširjenih organizmov ter v njihovem sklopu opravljajo še vrsto centralnih funkcij.

Ker ta čas ostaja analitični in projektantski aparat za obravnavo urbanih glomeracij v okviru široko pojmovane urbanistične službe, bi bilo seveda popolnoma nesmiselno, če bi hoteli v spomeniški službi organizirati slabe in nepopolne duplikate take dejavnosti; zagotoviti je treba zgolj možnost za eksaktno prezentiranje specifičnih lastnosti in potreb takih organizmov. Pač pa bi bilo nujno treba doseči najtesnejšo povezavo obeh služb. In ne samo takšno sodelovanje, kakršno je obstajalo v preteklih letih, ko se je dejavnost spomeniške službe nujno morala omejevati na serviranje spomeniške evidence ter se je v prav izjemnih primerih povzpela do prvih poskusov za režimske predloge. Urbanist je potem na temelju takih ekspertiz občrtal staro mestno jedro ali ambient kot zaščiten, morda pa so dodali še nekaj standardnih analitičnih prilog ter je pri tem navadno ostalo. S tem je bil spomeniški ambient seveda občutno degradiran, saj je odsotnost vseh drugih obdelav imela nazadnje za posledico tudi praznino v kompleksnem finančnem programu, kakor je bil izveden za druge posege.

Danes pa tak sistem finansiranja spomeniških del - natančneje vzdrževanja in regeneracije spomenikov in spomeniških ambientov - očitno postaja povsem nevzdržen. Nastale situacije ni mogoče zdraviti zgolj z neznatnimi dotacijami ali slučajnimi olajšavami. Ta mestna jedra bi bilo treba načelno obravnavati prav tako kakor sleherni drug mestni predel, sleherni drugo

naselje, z isto skalo analitičnih in programskih kriterijev, z avoljo njihovih specifičnosti pa celo z zahtevnejšimi prijemi in spričo stanja s širokogrudnejšimi finančnimi sredstvi.

V sodobno teamsko delo pri obdelavi urbanističnih programov in projektov more biti vključena spomeniška služba prav tako, kakor je vključeno delo geologov, geografov, ekonomistov in drugih specialnih služb, ter še s pritegnitvijo strok, kakor sta sociologija in psihologija mestnega življenja, in sicer v vsem delovnem poteku, od začetih analiz do programskih in projektnih predlogov. Danes fungirajo elaborati spomeniške službe najpogosteje kot neobvezne priloge, zlasti pri tako pomembnih postopkih, kakor so natečaji. V žirijah je spomeniška služba kar nezaželena bela vrana, čeprav gre skoraj redno za komplekse, kjer bi morala imeti tehtno besedo. Pri sedanjem stanju sodelovanja namreč nikakor ni mogoče uresničiti tiste atmosfere, ki bi omogočala tehtanje argumentov do take mere, da bi rezultirali enotni utemeljeni predlogi. Dokler pa se to ne zgodi znotraj strokovnih služb, ni mogoče pričakovati bistvenega preokreta v razmerju do včasih kratkovidnih, ne dovolj preišljenih in ne dovolj kompleksno zastavljenih investicijskih pobud.

Pripomniti je treba, da spomeniškovarstveni prispevek pri analizi, valorizaciji in regeneraciji starih mestnih jader lahko pomeni za delovni team pomembno oporišče, saj je staro mestno jedro zaradi svojih še zdaleč ne spoznanih kvalitiet še zmerom dober učitelj in pobudnik, zakaj za nove podobne tvorbe še zmerom iščemo podobne okvire. Vsestranska preiskava teh starih mestnih src, ki pri nas niti še ni resno načeta, pa je po drugi strani lahko rezultat skupinskega dela, ne zgolj porabe posameznih, izoliranih kriterijev. Samo v tej perspektivi je torej dosegljiv tisti sistem spoznanj o starem, ki je tudi še danes aktualen ključ zaradi nenehnega boja za integracijo še razkosanih prvin in nekompletiranih novih zasnutkov.

S to postavko pa se spomeniška služba ne le po pravni, ampak tudi po vsebinski plati legitimira kot enakopraven člen v potrebnem teamskem delu. To bi bila lahko pot za plodno razrešitev, dileme, ki jo nenehno povzročata različna akcenta v delu obeh služb: spomeniške, ki izhaja od dane forme ter ji vprašanje funkcije ostaja najpogosteje odprt in celo nerešljiv problem, ter urbanistične, ki nenehno spremlja in programira funkcionalne spremembe ter s tem daje osnovo za življenje starih in nastanjanje novih form. Obe temeljni fazi sta - čeprav tu hote enostransko potencirani - polno upravičeni. Toda rezultat obeta zgolj njuna vzajemna razrešitev, zakaj konserviranje življenja je nemogoče, ignoriranje kulturnih vrednot pa je neopravičljivo siromašenje našega življenjskega prostora.

Leta 1976

Nataša Štupar-Šumi, ing. arch.